

Тулкуева В.Т.

НИКЕНИН УКУКТУК ЖӨНГӨ САЛЫНЫШЫ

Тулкуева В.Т.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БРАЧНОГО КОНТРАКТА

V.T. Tulkuева

THE LEGAL REGULATION OF MARRIAGE CONTRACT

УДК: 347.(25.)14

Бул макалада нике укугу жана аны жөнгө салуу тартиби жөнүндө айтылат.

Негизги сөздөр: үй-бүлө, кодекс, мыйзам, укук.

В статье рассматривается правовое регулирование брачного контракта.

Ключевые слова: семья, кодекс, закон, право.

This article examines the legal regulation of the marriage contract.

Key words: family code, law, right.

Юридикалык илимде никенин жаратылышы ар түрдүү түшүндүрүлгөн жана түшүндүрүлүп келүүдө. Баарыбызга белгилүү, никенин эволюциясында коомдук тарыхый өнүгүшүнө жараша ар кыл өзгөрүп келген никенин бир канча формаларын кароого болот. Мисалы, алгачкы общиналык коомдон баштап бүгүнкү күнгө чейинки аралыктагы топтук нике жана жуптук никенин коом өнүгүп, инсанияттын акыл эсинин өнүгүүсү менен укуктук жана салттык, адеп-ахлактык жөнгө салынышы.

Эреже катары, нике үй-бүлөнүн негизи болуп эсептелет. Мамлекеттин укуктук жөнгө салуудагы кызыкчылыгы ушунда. Кыргызстан элинин Демократиялык кодексинде: «Нике байыртадан келген жана жашоодо өтө маанилүү болуп, аял менен эркектин тагдырларынын биригиши, ыйык үй-бүлөлүк коломтону пайда кылуусу эсептелгендей, толук кандуу үй-бүлө жарандык коомдун баалуулугун камтып, суверендүү мамлекеттин руханий негизин түзөт»¹⁸³.

Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 1-бөлүмүнүн 2-беренесинде аныкталгандай: «**Нике – үй-бүлө күтүү максатында түзүлгөн, жубайлардын ортосундагы мүлктүк жана мүлктүк эмес мамилелерин жарата турган, мыйзамда белгиленген тартипте тараптардын эркин жана толук макулдугу менен эркек жана аялдын ортосундагы тең укуктуу баш кошуусу**». Эгер үй-бүлө укугунун тарыхына көз чаптыра турган болсок, Кыргызстан 1917-жылдагы революцияга чейин кыргыздардын үй-бүлөлүк никелик мамилелери шарияттын ченемдеринин жана салттын шарттарынын негизинде жөнгө салынып келген. Мисалы, айтсак салттык шарттарда никеге турууда тууганчылыкка көңүл бөлүнгөн эмес. Ошондой эле бай-манаптардын биринчи аялы «байбичеси» деп аталып, дагы токол алууга укуктары болгон. Ал эми диний көз карашта,

аялы ыраазы болсо, экинчи аял алганга укугу болгондугу бүгүнкү күндө да шарияттын ченемдеринде бар. Бирок биз бир гана КРнын ҮКсинде белгиленген никени гана таануубуз зарыл. Анда берилген никенин аныктамасын төмөнкүдөй чечмелөөгө болот.

1. Нике – бул эркек менен аялдын биримдиги.
2. Нике – тараптардын эркин жана толук макулдугу.
3. Нике – мыйзамда белгиленген тартипте жүргүзүлөт.
4. Нике – үй-бүлө күтүү максатында түзүлөт.
5. Жубайлардын ортосундагы мүлктүк жана мүлктүк эмес мамилелерин жаратат.
6. Нике – белгиленген мөөнөтү жок түзүлөт.

Жалган нике – үй-бүлө күтөм деп ниеттенбестен, никенин катталышынан улам келип чыга турган кандайдыр бир пайда табууну көздөп түзүлгөн нике.

Үй-бүлө никеден тургандыктан, бала асырап алуу же балдарды тарбиялоонун башка турлөрүнөн улам келип чыгуучу үй-бүлөлүк мамилелердин чыңдалышына жана өнүгүшүнө көмөк көрсөтүүчү, кызмат кылуучу мүлктүк жана мүлктүк эмес жеке укуктар жана милдеттер менен байланышкан жактардын чөйрөсү.

Нике курагы – жактын никеге турууга укук берген курак.

Кыргыз Республикасынын үй-бүлө укугун жөнгө салуу боюнча жаңы мыйзамы никеге турууда үй-бүлөлүк мамилелердеги социалдык, расалык, улуттук, тилдик жана диний өзгөчөлүктөрүнө карата жарандардын укуктарына чектөөнүн ар түрдүү формасына тоскоолдук кылат.

Бул КРнын ҮКнин 1-беренесине ылайык, үй-бүлө мыйзамдарынын негизги милдеттери боюнча никеге турганда социалдык белгилери, расасы, улуту, тили же дин тутуусу боюнча жарандардын укуктарына чектөөнүн кандай гана түрүн болбосун колдонууга тыюу салынат деп аныкталган.

Эркектин жана аялдын социалдык белгилери, расасы, улуту, тили же дин тутуу белгилери боюнча тоскоолдуксуз никеге туруу укугу жана ички мыйзамдын негизинде үй-бүлө күтүү, үй-бүлөлүк укуктарды ишке ашыруу жалпы кабыл алынган принцип болуп эсептелет.

Бул зарылчылыктар КРнын ҮКнин 13-беренесинде берилип, Кыргыз Республикасында никеге туруу шарттарын никеге туруу үчүн никеге туруп жаткан эркек менен аялдын ыктыярдуу өз ара

¹⁸³ Демократический Кодекс народа Кыргызстан (Общественный договор). – Б., 2003.

макулдугу жана алардын нике курагына жетилиши зарылдыгын айгинелейт.

Демек, мамлекет укуктук ченемдердин жардамы аркылуу никеге туруучу жарандарга никени анык деп табылуусун жана юридикалык күчкө ээлигин таануу талабын түшүндүрөт.

Аныкталган талаптар никеге туруучу жарандардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылууда зарыл мааниге ээ.

Никеге туруунун шарттары – никенин бүтүмүн мамлекеттик каттоо жана никени анык деп табуу үчүн түзүлгөн кырдаал, башкача айтканда юридикалык күчкө ээ болуусу эсептелет. Ошентип, Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 13-беренесине ылайык, никеге туруу үчүн төмөнкүлөр зарыл:

- никеге туруучу эркек менен аялдын өз эрки боюнча макулдугу;
- никеге туруу курагына жетүүсү;
- КРнын ҮКнин 15-беренеден айтылган никеге туруу үчүн тоскоолдуктар болбосо.

Эркек менен аялдын никеге туруу бүтүмүнүн өз ыктыярдуулугу Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 1-беренесинде аныкталган. Никеге туруучу эркек менен аялдын өз ара ыктыярдуу баш кошуусу алар тарабынан эркин жана көз карандысыз айтылышы керек. Бул талаптын аткарылуусу аз мааниге ээ эмес, себеби жарандык абалдын актыларын жазуу органдарынын кызматкерлерине эркек менен аялдын өз ыктыяры менен никеге туруп жатканын айгинелейт. Алардын нике бүтүмүнө болгон макулдугу жубайлардын ар биринин жеке өзүнүн эркинен болушу керек жана алардын жактоочулары аркылуу жүргүзүлүүгө же жубайдын жеке өзү жок никеге турууга жол берилбейт. Жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында никени мамлекеттик каттоого арыз берилип, белгиленген күнгө жүйөөлүү себептер менен келе албай калган учурда да (ооруп калса, туугандарынан же жакындарынан бирөө ооруп калса же командировкага кетип калса) жактоочулары аркылуу жүргүзүлүүгө мыйзамда толугу менен тыюу салынат. Мындай учурда, никеге турууну каалаган жактар жарандык абалдын актыларын жазуу органынын башчысын никени мамлекеттик каттоо мөөнөтүн кыскартууга же узартууга уруксат берүүсүн суранышат.

Нике жана үй-бүлө маселелерине тиешелүү диний ырым-жырымдар укуктук мааниге ээ эмес.

Кыстоо аркылуу никеге туруу максатында аялды алып качуу аныкталган шарттарды кылмыш жана жаза жоопкерчилигине тартылат. Ал жөнүндө Кыргыз Республикасынын Кылмыш жана жаза кодексинин 155-беренесинде айтылган.

Эркек менен аялдын өз ара ыктыярдуу никеге туруусу алардын жарандык абалдын актыларын жазуу органдарына чогуу жазуу түрүндө берилген арызында далилденет.

Эгерде жубайлардын бири никени мамлекеттик каттоого арыз берүү үчүн жарандык абалдын акты-

ларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына келгенге мүмкүнчүлүгү болбой калса, анда өзүнчө жазуу түрүндө арыздын негизинде берүүсү мүмкүн. Жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына келе албаган никеге туруучу жактын арызына коюлуучу колу нотариалдык күбөлөндүрүлөт. Белгиленген никени жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында мамлекеттик каттоону жүргүзүү күнүнө никени мамлекеттик каттоо үчүн өз ыктыяры менен никеге туруусун оозеки айтылып, кол коюусу менен аныктайт.

Никеге туруунун милдеттүү шарттары катары никеге туруп жаткан эркек менен аялдын нике курагына жетүүсү эсептелет. Ал Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 14-беренесинде нике курагы он сегиз жаш деп белгиленери аныкталган.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 56-беренесинде аныкталгандай он сегиз жаш нике курагы болуп жана жарандык аракетке жөндөмдүү курак болуп эсептелет. Ал эми он сегиз жашка чыга элек жактар жашы жетпеген бала деп саналат.

Никеге туруучулардын курактык айырмачылыгы мыйзамда көрсөтүлгөн эмес. Жалпысынан, никеге турууну каалаган жактар нике курагына ЖААЖ органдарына никеге турууга арыз бергенде эмес, никени мамлекеттик каттоодо нике курагына жетүүсү зарылдыгы аныкталган.

Кыргыз Республикасынын 14-беренесинин 2-пунктунда жүйөлүү мыйзамда көрсөтүлбөгөн бирок, иш жүзүндө көп кездешүүчү себептерден, башкача айтканда, жашы жетпеген боюнда болуусу, баланын төрөлүшү себептүү нике курагын 1 жылга кыскартуу каралган. Ал КРнын ҮКнин 14-беренесинде жүйөлүү себептер болгондо никеге турууну каалаган жактардын жашаган жери боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу-тескөөчү органдары бул жактардын өтүнүчү боюнча балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмдөрү комиссиялык корутундусунун негизинде эркектер жана аялдар үчүн нике курагын бир жылдан ашырбастан төмөндөтүүгө укуктуу.

Мындай кырдаалдарга дагы бир катар абалдар кошула алат. Мисалы, күйөөнүн аскер кызматына чакырылуусунда, же көп убакытка командировкага кетүүсүн, же нике курагына жетпеген жак менен иш жүзүндө үй-бүлөлүк мамилелер болуусу.

Нике курагы кыскартылган жактардын никесин мамлекеттик каттоодон өткөрүү жалпы негизде жүзөгө ашырылат. Жашы он сегизге толбогон жаран никеге турууну мамлекеттик каттоодон өткөргөн күндөн баштап жарандык аракетке жөндөмдүүлүгүнө толугу менен ээ болот. Болгондо да аракетке жөндөмдүүлүк жашы он сегизге жете электе ажырашканда да сакталып калат. Бирок, сот тарабынан

никени жараксыз деп тапкан учурда сот аракетке болгон жөндөмдүүлүктү сот аныктаган учурлардан тартып токтотуусу мүмкүн.

Никеге туруунун шарттары катары эле мыйзамда никеге туруунун тоскоолдуктары да кездешет. Тоскоолдуктар никени мамлекеттик каттоо мүмкүнчүлүк бербөөчү кырдаалдар болуп эсептелет. Тоскоолдуктары бар нике бүтүмү сот тарабынан жакасыз деп табылышы мүмкүн. Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 15-беренесине ылайык төмөнкүлөрдүн ортосунда никеге турууга мүмкүн эмес:

А) никеге турууга мүмкүн эмес, эгерде жактардын бирөөсү эле башка жак менен катталган никеде турса.

Башка катталган никеде туруу деп, мыйзам тарабынан аныкталган алдыңкы катталган никенин токтотула электиги түшүндүрүлөт.

Б) жакын туугандарга (улуулата жана кичүүлөтө түз тараган туугандарга) ата-энелери менен балдары, чоң атасы, чоң энеси, таятасы, таянеси жана неберелери) бир ата-энеден төрөлгөн жана атасы же энеси бир эркек-кыз бир туугандарга никеге турууга мүмкүн эмес. Улуулата жана кичүүлөтө түз тараган туугандарга бири-биринен келип чыккандар кирет. Мисалы, атасы жана кызы, чоң атасы жана небереси ж.б. Улуулата тараган түз туугандар деп муундардан ата-бабаларга карай жогорулоочу сызык, ал эми кичүүлөтө тараган түз туугандар ата-бабалардан муундарга карай ылдыйлаган сызык эсептелет.

Жакын туугандар арасында никеге турууга тоскоолдук кылуу жубайлардын дени таза муундарынын пайда болуусун көздөө. (Мисалы, жакын туугандар арасындагы никенин негизинде оор оорулуу балдардын туулуусу) менен медициналык-биологиялык жана моралдык-этикалык ой жүгүртүүлөрдүн негизинен келип чыгат.

Алыскы деңгээлдеги тууганчылыктагы жарандар (таяке, жээни, бөлөлөр ж.б.) никеге туруусу Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинде каралгандай никеге турууга тоскоолдук болбойт. Булардын медициналык-биологиялык жактан алганда ата-тегинин бир кандуулугу болгондугунан никеге турууга мүмкүн. Ошондой эле жубайдын туугандары экинчи жубайынын туугандары менен никеге турууга тоскоолдук болбойт (жезде балдызы, кайнага келини ж.б. ортосундагы нике).

Мыйзамда өгөй бир туугандардын ортосунда ар биринин ата-энеси мурда башка жактар менен никеде болуп, никеге туруучулардын кандары да бөлөк болгондуктан никеге турууга тоскоолдук болбойт.

В) асырап алуучулар менен асыранды балдарга никеге турууга мүмкүн эмес. Асырап алуучулар менен асыралып алынган ортосундагы нике мыйзам тарабынан ата-эне менен баланын ортосундагы нике катарындагыдай эсептелип, никеге тоскоолдук жаратат.

Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 143-беренесинде берилген негизги себептеринин пайда болуусунан соттук тартипте асыроо жокко чыккан кезден асырап алуучу жана асыранды ортосунда никеге турууга тоскоолдуктар болбойт. Бул төмөнкүдөй бала асырап алуунун укуктук натыйжаларында асыранды балдар өзүнүн мүлктүк эмес жана мүлктүк укуктарын жоготушат жана өзүнүн ата-энесине (өзүнүн туугандарына) карата милдеттеринен бошотуулары аныкталган.

Ошондой эле бул КРнын ҮКнин 146-беренесинде бала асырап алууну жокко чыгаруу төмөнкүдөй аныкталган:

1. Бала асырап алууну жокко чыгаруу сот тартибинде жүргүзүлөт.

2. Бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндөгү иш балдарды коргоого ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмүнүн, ошондой эле прокурордун катышуусу менен каралат.

3. Асырап алуу бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндөгү соттун чечими мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып токтотулат.

Сот бала асырап алууну жокко чыгаруу жөнүндөгү соттун чечими мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып үч күндүн ичинде бул чечимдин көчүрмөсүн асырап алууну мамлекеттик каттоодон өткөргөн жердеги жарандык абалдын актыларын жазуу органына жөнөтөт.

Асырап алуучу менен асыралган баланын никеге туруусуна болгон тоскоолдуктар алардын туугандарынын ортосундагы тоскоолдуктарга таасирин тийгизбейт (асырап алуучунун тууганы менен асыралган баланын тууганы ортосундагы нике). Ал эми асырап алуучу менен асырандынын балдары ортосундагы нике боюнча мыйзамда ачык аныкталган эмес. Юридикалык адабиятта булар ортосунда нике туурасында улуулата жана кичүүлөтө түз тараган туугандар катары эле никеге турууга мүмкүн эмес деген ойлор айтылып келет.

Г) Психикалык бузулуулардан бир эле жак сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылса, никеге турууга тоскоолдук түзүлөт. КРнын ҮКнин 17-беренесинде аныкталгандай, психикалык бузулуулардан бир эле жак сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылса никеге турууга мүмкүн эместиги аныкталган.

Аракетке жөндөмсүз инсандар өзүнүн кылып жаткан кыймыл аракетин түшүнө албагандыгы жана аларды башкара билбегендиги, алардын никеге болгон макулдугун билдирүүгө жөндөмсүздүгү никеге турууга мыйзам тоскоолдук жаратат. Бул никеге тоскоолдук никеге туруучу жактын сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылуусунан мүмкүнчүлүк болбойт. Эгерде жаран никеге тургандан кийин аракетке жөндөмсүз деп табылса, анда экинчи жубайы тарабынан каалоосу менен никени бузууга себеп боло алат, бирок нике жараксыз деп табылбайт. Бул КРнын ҮКнин 20-беренеси жарандык абалдын актыларын жазуу органдарында никени бузуу боюнча 2-пунктунда: «жубайлардын биринин

арызы боюнча жубайлардын ортосунда жашы жетпеген балдары болгондугуна карабастан, никени бузуу жарандык абалдын актыларын жазуу органдарында жүргүзүлөт, эгерде башка жубайы:

- сот тарабынан дайынсыз жок болду деп табылса;
- сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылса;
- кылмыш жасагандыгы үчүн сот тарабынан үч жылдан ашуун мөөнөткө эркинен ажыратылса» деп көрсөтүлөт.

Ар түрдүү формадагы психикалык бузулуу жана ага тең башка оорулар менен ооруган бирок сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылбаган жактарга никеге турууга тоскоолдуктар берилбейт. Мындай учурда ЖААЖ органдарында мамлекеттик никени каттоодо никеге өз макулдугун ыктыярдуу бере албагандыгы себептүү никеге туруу мүмкүн эмес. Эгерде, никеге туруу маалында никеге туруучу жактын психикалык бузулуусуна карабастан, адашуучулук менен никеге катталган болсо, сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылган учурда да никеге туруу шарттары бузулгандыгына байланыштуу, кийин никени жараксыз деп табуу мүмкүн. Бул КРнын ҮКнин 13- беренесинде берилген.

Ошол эле учурда аракеттиктин жана банги заттарын колдонуу аркылуу жарандын аракетке жөндөмдүүлүгүн чектөө никеге турууга тоскоол боло албайт.

Жогорудагы берилгендерди эске алуу менен жарандык абалдын актыларын жазуу органдарынын кароосуна никеге туруу маалында каттоону же каттабай коюу укугу берилет. Бул алардын далилдерге таянып, каттоого болот же болбойт деген жыйынтыгынан көз каранды болот.

Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекстинин 12-беренесине ылайык, никеге туруунун тартибинде:

- никеге туруу никеге туруп жаткан жактардын жеке өздөрүнүн катышуусу менен алардын жарандык абалдын актыларын жазуу органдарына арыз берген күнүнөн тартып бир ай өткөндөн кийин жүргүзүлөт;
- жүйөлүү себептер болгон учурда никеге турууну мамлекеттик каттоо жүргүзүлүүчү жердеги жарандык абалдын актыларын жазуу органы бир ай өткөнгө чейин уруксат бере алат, ошондой эле бул мөөнөттү узарта алат, бирок ал бир айдан ашпоого тийиш;
- өзгөчө жагдайлар (боюна бүткөндө, бала төрөлгөндө, тараптардын биринин өмүрүнө түздөн-түз коркунуч туулганда ж.б.) болгон учурда нике арыз берилген күнү түзүлүшү мүмкүн.

Никеге турууну мамлекеттик каттоо жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоо үчүн белгиленген тартипте жүргүзүлөт.

Жарандык абалдын актыларын жазуу органынын никени каттоодон баш тартуусуна никеге турууну каалагандар (экөөнүн бирөөсү) тарабынан сотко даттануусу мүмкүн. Никеге туруу никеге туруп жаткан жактардын Кыргыз Республикасынын мыйза-

мында белгиленген тартипте никеге туруу гана нике деп таанылуусу КРнын ҮКнин 1-беренесинин 2-пунктунда: «Жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында катталган нике таанылат» аныкталган.

Жарандык абалдын актыларын каттоо эрежеси жана тартибине ылайык никеге туруу никеге туруучулардын биринин жашаган жердеги же ата-энеси жашаган жердеги жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда арыз берүү менен жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда тарабынан конкреттүү жактардын ортосунда нике бүтүмүн каттоо жүргүзүлөт жана никенин катталгандыгын күбөлөндүргөн нике күбөлүгү берилет.

Жарандык абалдын актыларын мамлекеттик каттоого ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдарда нике бүтүмүн мамлекеттик каттоодон соң жубайлардын өз ара жеке жана мүлктүк укуктары жана милдеттери пайда болот. Бул юридикалык факты далилдөө катары никени каттоого ыйгарым укуктуу органдардын никенин мамлекеттик катталуусу тууралуу нике күбөлүгү далилдейт. Никелешүү тууралуу актысын жазуу жана никеге туруучуларга берилүүчү никелешүү тууралуу күбөлүктө жарандар тууралуу төмөнкүлөр жазылат: фамилиясы (никеге чейинки жана никеден кийинки), аты, атасынын аты, туулган жери жана күнү, жаш курагы, жарандыгы, улуту (жактардын каалоосу менен киргизилет), жашаган жери, алдыңкы никенин токтотулгандыгы тууралуу документ (эгер жак же жактар мурда никеде турган болсо), нике бүтүмүнө туруучулардын жеке инсандыгын далилдеген документтердин реквизиттери, никеге туруу күнү, никенин катталган номери, никени мамлекеттик каттоодон өткөргөн жер (ЖААЖ органынын аталышы), никени күбөлөндүргөн күбөлүктүн сериясы жана номери. Никеге туруу менен эркек менен аял үй-бүлө укугунун жана башка укуктардын (жарандык укук, социалдык камсыздоо укугу) укуктук мамилелердин субъектиси болуп саналат.

Мамлекеттик каттоо жериндеги жарандык абалдын актыларын каттоо органдары жүйөлүү себептердин негизинде, никени мамлекеттик каттоо мөөнөтүн 1 айга кыскартууга же узартууга укуктуу.

Өзгөчө кырдаалдар кездешкенде (боюнда болуу, баланын төрөлүшү, бир тараптын жашоосуна коркунуч туулганда ж.б. оорчун учурларда) нике арыз берген күнү катталуусу мүмкүн.

Никеге туруу тууралуу арыз берүү убакыты менен никени мамлекеттик каттоо убактындагы мөөнөт никеге туруучу жактар үчүн үй-бүлө күтүү максатын чечкиндүү ойлонууга берилген мөөнөт катары эсептелет. Жарандык абалдын актыларын жазуу органына никени мамлекеттик каттоону белгилөө күнү келбей коюу эч кандай укук бузууларга алып келбейт. Ошондуктан никени мамлекеттик

каттоого арыз берген жарандар никени каттоого чейин баш тартууга толук мүмкүнчүлүгү бар. Бирок, никени жарандык абалдын актыларын жазуу органдарында мамлекеттик каттоодон өткөргөн соң никеден баш тартса, анда нике жүйөлүү далилдин негизинде ажыратылат же жараксыз деп табылат.

Никеге туруунун тартиби, жогоруда берилген КРнын ҮКнин 12-беренесине ылайык, жүзөгө ашырылат.

Никени мамлекеттик каттоо ЖААЖ органынын мекемесинде никеге туруучу жактардын катышуусунда жүргүзүлөт. Эгерде никеге туруучу жак ооруп же башка оорчундуу себептер менен ЖААЖ органдарына келе албай калган учурда, никени мамлекеттик каттоо башка жакта (медициналык мекемеде же башка уюмда) никеге туруучу жактардын катышуусу менен ЖААЖ органдары тарабынан жүргүзүлөт. Эркинен ажыратылуучу жайдагы жаза мөөнөтүн өтөөдөгү жак менен же камоо коругундагы жак менен никеге турууну мамлекеттик каттоо ошол мекеменин башчысы менен ЖААЖ органынын башчысынын келишиминин негизинде эркинен ажыратылуучу жайдагы мекемесине никеге туруучулардын өздөрүнүн болушу менен жүргүзүлөт.

Жубайлар ортосундагы үй-бүлөлүк укуктук мамилелер алардын жашоосунда ажырашуудан жана жубайынын дүйнөдөн өтүүсүнөн бөлөк никени жараксыз деп табуунун негизинде токтотулушу мүмкүн.

КРнын ҮКнин 28-беренесине ылайык нике КР ҮКнин 13-15-беренелери бузулса жана никеге туруп жатканда жубайлар же жубайлардын бири гана үй-бүлө күтүү ой максаты жок кыстоо менен никеге турса, ал жараксыз деп эсептелет. Мыйзамда аныкталган тартипте катталган нике, никени жараксыз табууга чейин укуктук өз күчүнө ээ жана жарактуу эсептелет.

Соттук тартипте никенин корутундусу чыккан күндөн тартып нике жараксыз деп табылары КРнын ҮКнин 28-беренесинин 4-пунктунда аныкталган.

Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинде аныкталган нике тартибин сактоо менен нике бүтүмү жүргүзүлүп, никеге турган жактар мыйзамдуу жубайлар деп эсептелген соң никени жараксыз деп табуу учурунда никеге турган жактарга никеге туруу учурунда мыйзам бузуу аркылуу никеге тургандыгы үчүн санкция каралат. Никени жараксыз деп табуу үчүн Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин 28-беренесинде каралган кырдаалдар негиз боло алат.

КРнын ҮКнин 28-беренесинде никени жараксыз деп табуу жалган нике түзүлгөн учурда, башкача айтканда жубайлар же алардын бири үй-бүлө түзүү ниети болбой туруп, никеге катталганда, нике жараксыз деп табылуусу; никени жараксыз деп табуу сот тарабынан жүргүзүлүүсү; никени жараксыз деп табуу жөнүндө соттун чечими мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып сот үч күндүн ичинде соттун ушул чечиминин көчүрмөсүн никеге турууну мамлекеттик каттоодон өткөргөн жердеги ЖААЖ органы-

на жиберүүгө милдеттүүлүгү; никенин корутундусу чыккан күндөн тартып ал жараксыз деп табылуусу аныкталган.

Никени жараксыз деп табуу үчүн сот кароосуна жогоруда белгиленген жагдайлардын бирөөсү гана никени жараксыз деп табууга негиз боло алат.

КРнын ҮКнин 29-беренесине ылайык, никени жараксыз деп табууга укугу бар жактар деп төмөнкүлөр эсептелет:

а) жашы жетпеген жубайы, анын ата-энеси (аларды алмаштыруучу жактар) балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмүнө же, прокурор, эгерде нике нике курагына жетпеген жак менен түзүлсө, бул жак нике курагына жеткенге чейин никеге турууга уруксаты болбогондо. Жашы жетпеген жубайы он сегиз жашка чыккандан кийин, никени жараксыз деп табууну талап кылууга жубайы гана укуктуу;

б) никеге туруу менен укугу бузулган жубайы, ошондой эле прокурор, эгерде нике жубайлардын биринин ыктыярдуу макулдугусуз түзүлсө: мажбурлоонун, алдоонун, адаштыруунун же никени мамлекеттик каттоодон өткөрүү учурунда өзүнүн абалы менен өзүнүн жасап жаткан аракетинин маанисин түшүнбөй жана аны башкарууга мүмкүнчүлүгү келбей турган абалда түзүлсө;

в) никеге турууга жолтоо болгон жагдайлардын бар экенин билбеген жубайы, аракетке жөндөмсүз деп табылган жубайынын камкорчусу бузула элек никеден турган мурдагы жубайы, ушул кодексин 15-беренесинин талаптарын бузуу менен түзүлгөн никеден улам укуктары бузулган башка жактар, ошондой эле балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмү жана прокурор;

г) прокурор, ошондой эле жалган нике түзүлгөн учурда анын жалган түзүлгөнүн билбеген жубайы;

д) психикалык бузулуулардан бир эле жак сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылгандар.

Нике курагына жете элек жак ошондой эле сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылган жак менен түзүлгөн никени жараксыз деп табуу жөнүндө иш каралганда, бул ишке катышууга балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмдөрү тартылат.

Никенин жараксыздыгын четтетүүчү жагдайлар боюнча КРнын ҮКнин 30-беренесинде каралып, анда:

- никени жараксыз деп табуу жөнүндө иш каралган учурга карата мыйзам күчүнөн улам никенин түзүлүшүнө жолтоо болгон баштагы жагдайлар жараксыз болуп калганда, сот никени жарактуу деп таба алат;
- муну жашы жетпеген жубайынын кызыкчылыгы талап кылганда, ошондой эле никени жараксыз деп таанууга макулдугу жок болгондо, сот нике курагына жете элек жак тарабынан түзүлгөн никени жараксыз деп табуу жөнүндө коюлган доодон баш тарта алат;

- никеде катталгандар иши сот тарабынан каралганга чейин эле үй-бүлө түзүп алган учурда, сот никени жалган нике деп таба албайт;
- ишти сот караганга чейин никеси катталган жактардын ортосунда бала төрөлүп калган учурда, мындай никени сот жалган нике деп таба албайт;
- жубайлардын ортосунда мыйзам тарабынан тыюу салынган туугандык жакындыгы болгон же никени каттоо учурунда жубайлардын бири бузула элек, башка никеде турган учурларды кошпогондо, нике бузулгандан кийин анын жараксыз деп табылышы мүмкүн эмес деп аныкталат.

Никени жараксыз деп табууга тоскоолдуктар болгон жагдайларда да соттун никени жарактуу деп табуусу **никелик санация** деп аталат.

Нике санациясынын өзгөчөлүгү сот никени жараксыз деп табуу ишин кароодо, биринчи кезекте, никени жараксыз табууга болгон жагдайды эске алуусу түзөт. Жаңы никеге турууга мурунку ажыратылбаган никедеги жубайынын көз жумгандыгы тоскоолдук жараткан учурда тоскоолдук жоюлат. Бирок айта кетчү нерсе никелик санация дайыма эле колдонула бербейт. Нике санациясы сотко мыйзамда берилген милдет эмес, укук болуп эсептелинет. Ошондуктан кээ бир никеге турууга тоскоолдуктар жок жагдайда да, сот никени жараксыз деп табууга укуктуу.

Нике курагына жашы жетпеген жак менен никеге туруусунда никеге жашы жетпеген жактын кызыкчылыгын коргоо максатында (боюнда болуусу же баланын төрөлүшү, жашы жетпеген жактын моралдык-психикалык абалы себептүү) сот никени жараксыз деп табууну кабыл албоо укугуна ээ. Мындай жагдай жашы жетпеген жактын сотто катышпаганына карабастан, никени жараксыз деп табуу жокко чыгарылат. Бул боюнча жогоруда 30-берененин 2-пунктунда көрсөтүлгөн.

Ошондой эле эгерде сот тарабынан ишти кароого чейин мындай никени каттаган жарандар чыныгы үй-бүлөнү күтүп калган болсо сот никени жалган деп эсептей албайт. Мындай иштерди териштирүүнүн оордугу сот иштин бардык жагдайларын талдоосу жана далилдердин топтомун баалап чыгып, никенин жалган же жарактуу нике экендиги тууралуу жыйынтык чыгаруусу менен байланышта. Үй-бүлө күтүүнүн далили болуп чогуу жашоо жана чогуу үй тиричилигин жүргүзүү, жалпы каражатты жалпы мүлккө жумшоо, өз ара колдоо жана бири-бирине камкордук көрүүчү¹⁸⁴ кырдаалдар эсептелет. Мисалы, Россия Федерациясынын Үй-бүлө кодекси менен өзгөчөлөнүп Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси мындай жалган никенин соттук кароодон өтө элегинде бала төрөлсө анда сот никени жараксыз деп таба албоосу тууралуу пунктту киргизилген. Ал КРнын ҮКнин 30-беренесинин 4-пунктунда жогоруда берилген. Ал эми Россия Федерациясынын Үй-

бүлө кодексинде баланын төрөлүшү үй-бүлө күтүүнүн далили катары кабыл алынат¹⁸⁵.

Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинде нике бузулгандан кийин аны жараксыз табуу мүмкүн эмес, төмөнкү учурларды кошпогондо:

- жубайлардын ортосундагы мыйзам тарабынан тыюу салынган туугандык жакындыгы болгондо;
- никени каттоо учурунда жубайлардын бири бузула элек, башка никеде турган учурларды кошпогондо.

Жогоруда 28-берененин 4-пунктунда берилгендей никенин корутундусу чыккан күндөн баштап б.а. никени мамлекеттик каттоодон өткөргөн күндөн баштап, ал жараксыз деп табылат. Бул никелик укуктук мамилелер жана алардын никелик укуктары менен милдеттери жокко чыгарылышын түшүндүрөт.

Сот тарабынан никенин жараксыздыгы тууралуу чечим чыккандан соң, жеке мүлктүк эмес да, мүлктүк да укуктар, милдеттери болбойт.

Никени жараксыз деп табуунун натыйжалары КРнын ҮКнин 31-беренесинде төмөнкүдөй көрсөтүлгөн:

Ушул берененин 4 жана 5-пункттарында белгиленгенден башка учурларды кошпогондо, сот тарабынан жараксыз деп табылган нике кодекс караган жубайлардын укуктары менен милдеттерин жаратпайт.

Никеси жараксыз деп табылган жактар биргелешип сатып алган мүлккө карата Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин үлүштүк менчик жөнүндө жоболору колдонулат. Жубайлар тарабынан түзүлгөн нике келишими жараксыз деп табылат.

Никенин жараксыз деп табылышы ушундай никеде же нике жараксыз деп табылган күндөн тартып үч жүз күндүн ичинде төрөлгөн балдардын укугуна таасирин тийгизбейт.

Никени жараксыз деп табуу жөнүндө чечим чыгарылганда сот ушундай никеге туруу менен жубайынын бузулган укугун (ак ниеттүү жубайынын), кодексин 95 жана 96-беренелерине ылайык, башка жубайынан каражат алып туруу укугун, ал эми нике жараксыз деп табылган учурга чейин биргелешип алынган мүлктү бөлүштүрүүгө карата кодексин 35, 39 жана 40-беренелеринде белгиленген жоболорун колдонуу укугуна, ошондой эле нике келишимин толук же жарым-жартылай жарактуу деп таанууга укуктуу.

Ак ниеттүү жубай жарандык мыйзамдарда каралган эрежелер боюнча өзүнө келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын ордун толтурууну талап кылууга укуктуу.

¹⁸⁴ Пчелинцева Л.М. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации – М.: Изд-во НОРМА, 2000. 100-б.

¹⁸⁵ Пчелинцева Л.М. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации – М.: Изд-во НОРМА, 2000. 100 Б.

Ак ниеттүү жубай нике жараксыз деп табылганда никеге туруу мамлекеттик каттоодон өткөндө тандап алган фамилиясын сактап калууга укуктуу.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде сот тарабынан никеси жокко чыгарылган жактардын чогуу тапкан мүлк боюнча үлүштүк менчик каралган. КРнын ЖКнин 267-б. 1-п. ылайык, эгерде үлүштүк менчиктин катышуучуларынын үлүшүнүн өлчөмү мыйзамдын негизинде аныкталбаса жана анын бардык катышуучуларынын макулдашуусу менен белгиленбесе, үлүштөр бирдей өлчөмдө деп таанылат.

Үлүштүк менчикте турган мүлккө ээлик кылуу, пайдалануу жана тескөө анын бардык катышуучуларынын макулдашуусу боюнча, ал эми макулдашууга жетишилбегенде – сот тарабынан белгиленген тартипте жүргүзүлөт. Үлүштүк менчиктин катышуучусу жалпы мүлктүн анын үлүшүнө тең өлчөмүндөгү бөлүгүн ээлик кылууга жана пайдаланууга берүүнү, ал эми андай укук мүмкүн болбогон учурда мүлккө ээ болгон жана пайдаланган башка катышуучулардан ага туура келген үлүшкө тиешелүү компенсацияны талап кылууга укуктуу. Үлүштүк менчикте турган мүлктү тескөө анын бардык катышуучуларынын макулдугу боюнча жүргүзүлөт. Мыйзамда же келишимде башкача каралбаса, үлүштүк менчиктин ар бир катышуучусу жалпы мүлк боюнча салыктарды, жыйымдарды жана башка төлөмдөрдү, ошондой эле аны күтүү же сактоого тиешелүү чыгымдарды төлөөгө өз үлүшүнө тең өлчөмдө катышууга милдеттүү. Зарыл болбогон жана башкалардын макулдугусуз жумшаган менчик ээлеринин биринин чыгымдары анын өз мойнуна түшөт. Мындан келип чыккан талаш-тартыштар сот тартибинде чечилет. Үлүштүк менчикте турган мүлктү пайдалануудан алынган үзүр, продукция жана киреше жалпы мүлккө кошулат.

Үлүштүк менчиктеги мүлктү бөлүштүрүү жана андан үлүштү бөлүп алуу үлүштүк менчикте турган мүлк анын катышуучуларынын макулдашуусу боюнча алардын ортосунда бөлүштүрүлүшү мүмкүн.

Үлүштүк менчиктин катышуучусу жалпы мүлктөн өзүнүн үлүшүн бөлүп берүүнү талап кылууга укуктуу. Үлүштүк менчиктин катышуучулары жалпы мүлктү бөлүштүрүүнүн же ага катышкандардын биринин үлүшүн бөлүп берүүнүн ыкмалары жана шарттары жөнүндөгү макулдашууга жетишилбеген учурда үлүштүк менчиктин катышуучусу жалпы мүлктөн өз үлүшүн накталай бөлдүрүп алууну талап кылууга укуктуу. Мыйзам менен үлүштү накталай бөлүп берүүгө жол берилбесе же жалпы менчикте турган мүлккө зыян келтирилбестен бөлүп берүү мүмкүн болбосо, бөлүнүп жаткан менчик ээси үлүштүк менчиктин башка катышуучуларынан анын үлүшүнүн наркын төлөтүп алууга укуктуу.

Үлүштүк менчиктин катышуучусуна анын үлүшүн накталай бөлүп берүүнүн ордуна калган менчик ээлеринин компенсация төлөшү анын макулдугу менен жүргүзүлөт. Тиешелүү менчик ээсинин

үлүшү аз болуп, иш жүзүндө бөлүп берилиши мүмкүн болбогон жана анын жалпы мүлктү пайдаланууга олуттуу кызыкчылыгы болбогондо сот ал менчик ээсинин макулдугусуз эле, өз үлүшүн башка катышуучуларга өткөрүп берүүгө, ордуна компенсациясын алууга милдеттендире алат.

Эгерде тараптардын макулдашуусунда башкача каралбаса, жалпы мүлктөгү үлүштүк укук келишим боюнча сатып алуучуга келишим түзүлгөн учурдан баштап өтөт.

Бул Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин ченемдерине берилген жоболор сот тарабынан никеси жокко чыгарылган жактардын чогуу тапкан мүлктөр боюнча маселесинде колдонулат. Мындай нике маалында жубайлардын бири өзүнүн атына кандайдыр бир мүлккө ээ болсо, анда ал өзүнө тиешелүү деп эсептелет. Бул учурда башка жубайы эгерде өзүнүн эмгеги жана каражаты менен ал мүлктүн алынышына көмөк көрсөткөн болсо, ал мүлктүн бөлүгүн алууга укугу бар.

Никени жараксыз деп табуу мындай никеде төрөлгөн балдардын укуктарына таасир этпейт. КРнын ҮКнин 51-беренесинин 2-пунктунда бала өз ара никеде турган жактардан, ошондой эле нике бузулган, аны жараксыз деп тапкан же баланын энесинин жубайы каза тапкан учурдан тартып үч жүз күндүн ичинде төрөлсө, эгерде башка жагдай далиленбесе, эненин жубайы (мурдагы күйөөсү) баланын атасы деп таанылат. Баланын энесинин жубайынын аталыгы алардын никеси жөнүндө жазуу менен ырасталары аныкталган. Бул Кыргыз Республикасынын үй-бүлө укугунун негизги принциби болуп саналат. Никеси жараксыз деп табылган үй-бүлөдө төрөлгөн балдар (никени жараксыз деп тапкан күндөн соң үч жүз күн ичинде төрөлсө) жарактуу никеден төрөлгөн балдар катары эле, ата-энеге жана алардын туугандарына карата укуктарга жана милдеттерге ээ (мисалы, КРнын ҮКнин 68-беренесинде берилгендей, ата-энеси баланы тарбиялоого, алардын билим алышына камкордук көрүүгө, жашына жана жөндөмдүүлүгүнө жараша анын иш аракетин жетектөөгө укуктуу жана милдеттүү). Ата-энелер баланын толук өсүшү, билим алышы, ден соолугунун чыңдалышы жана аны үй-бүлөдө жана коомдо өз алдынча турмушка даярдоо үчүн зарыл шарттарды түзүүгө милдеттүү.

Ата-энесинин экөө тең бирдей денгээлде баланы тарбиялоо жөнүндө кам көрүүгө, тиешелүү түрдө багууга, аны материалдык жактан каржылоого, турак жай менен камсыз кылууга милдеттүү. Баланын толук өсүшү үчүн шарт түзүүгө тийиштүү бардык маселелерде балдардын пикирин эске алуу менен жана балдардын кызыкчылыгынан улам өз ара макулдашуу боюнча ата-энелер тарабынан чечилет. Ата-энелердин ортосунда пикир келишпестиктер болсо, аларды чечүү балдарды коргоого ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарга же сотко кайрылууга укуктуу.

Никени жараксыз деп табуу жубайлардын башка укуктарын да жокко чыгарат:

- никеге туруп жаткандагы берилген жубайынын фамилиясын алып жүрүү укугуна;
- зарыл жана эмгекке жарамсыз жагдайларда башка жубайынан камсыздоо каражатын алуу укугуна;
- никеге тургандан кийин жашап жаткан жубайынын үйүндө жашоого;
- жубайынын көз жумганынан кийин мүлкүн мурастаого;
- багуучусу жок учурда пенсияга болгон укугу.

Никени жараксыз деп чечим чыгарылганда сот тарабынан сот ак ниеттүү жубайды мындай никеге туруу менен укуктары бузулган болсо, нике бузулгандан кийин мурдагы жубайынан каражат алуу укугуна ээ кылууга укуктуу. Нике бузулгандан кийин, каражаты бар мурдагы жубайынан сот тартибинде алимент талап кылуу укугуна төмөндөгүлөр ээ:

- кош бойлуу кезинде мурдагы аялы;
- ортодогу бала төрөлгөн күндөн тартып үч жыл бою аны багууну жүзөгө ашырган мурдагы жубайы;
- ортодогу бала он сегиз жашка чыкканга чейин майып же бала кезинен I топтогу ортодогу майып баланы баккан жардамга муктаж болгон мурдагы жубайы;
- нике бузулганга чейин эле же нике бузулгандан кийин бир жылдын ичинде эмгекке жөндөмсүз жардамга муктаж болгон мурдагы жубайы;
- эгерде жубайлар узак мезгил бою никеде турушса, нике бузулган учурдан тартып беш жылга чейин пенсиялык куракка жеткен жардамга муктаж жубайы.

Нике бузулгандан кийин мурдагы жубайына алимент берүүнүн өлчөмү жана тартиби мурдагы жубайлардын ортосундагы макулдашуу менен аныкталышы мүмкүн.

Ошондой эле жубайларына жана мурдагы жубайларына сот тартибинде өндүрүлүүчү алименттердин өлчөмү боюнча 96-беренде алимент төлөө жөнүндө жубайлардын (мурдагы жубайлардын) ортосунда макулдашуу жок болгондо, жубайына сот тартибинде өндүрүлүүчү алименттин өлчөмүн жубайлардын материалдык жана үй-бүлөдөгү абалына жараша жана башка таламдаш тараптардын

көңүл буруусуна арзыган ай сайын төлөп турууга тийиш болгон накталай акчанын суммасы сот тарабынан аныкталат.

Нике жараксыз деп табылгандан кийин да ак ниеттүү жубайы башка жубайынын никеге турууда өздөштүргөн фамилиясын алып жүрүүгө укуктуу.

Бул чечим ак ниеттүү жубайдын мүлктүк эмес кызыкчылыгын коргоого багытталып, мындай никеде туулган балдардын фамилиялары сакталышын жана балдардын укуктары менен милдеттерине таасир этпөөсүнө багытталган.

Адабияттар:

1. Советское семейное право. Под ред. Рясенцева В.А.- М., 1982.
2. Пчелицина Л.М. Семейное право России. Учебник для вузов. – М.: НОРМА, 2000.
3. Семейное право. Сабилов А.А., Муратбек кызы Салтанат. – Б., 2009.
4. Антокольская М.В. Семейное право– М.: Юрист, 2001.
5. Гражданское право. Под ред. Сергеева А.Б. – М.: Проспект, 1998.
6. Антокольская М.В. Семейное право. Учебник.– М.: Юрист, 1996.
7. Семейное законодательство Учебник под ред. Реутова С.И. – М.: Юрист, 1999.
8. Ворожейкин Е.М. Семейные правоотношения в СССР. – М., 1972.
9. Семейное право. Под ред. Далинина В.Н. – М.: Юрист 1999.
10. Додунов В.И., Румянцев О.Г. Энциклопедический, юридический словарь, 2002.
11. Шимин Н.Д. Семья как общественное явление Воронеж 1989.
12. Нечаева А.М. Семейное право курс лекции – М.: Юрист, 1998.
13. Муратова С.А. Семейное право Учебное пособие.– М., 1999.
14. Асанова К.И. Имущественные права и обязанности супругов, родителей и детей. – Б.: Илим, 2001.

Ченемдик актылар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. – Бишкек, 2010.
2. Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси. – Бишкек
3. 2003-ж. 30-август, № 201. Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексине өзгөртүү жана толуктоо.

Рецензент: кандидат юридических наук Тайлакова С.Дж.